

Sygn. akt I CSK 289/13

POSTANOWIENIE

Dnia 13 marca 2014 r.

Sąd Najwyższy w składzie:

SSN Jan Górowski (przewodniczący, sprawozdawca)

SSN Antoni Górski

SSN Kazimierz Zawada

w sprawie z wniosku Zakładu Ubezpieczeń Społecznych Oddział w W.

przy uczestnictwie P. S. i W. S.

o wpis hipoteki przymusowej,

po rozpoznaniu na posiedzeniu niejawnym

w Izbie Cywilnej w dniu 13 marca 2014 r.,

skargi kasacyjnej uczestniczki W. S.

od postanowienia Sądu Okręgowego w W.

z dnia 21 listopada 2012 r.

**uchyła zaskarżone postanowienie i przekazuje sprawę Sądowi
Okręgowemu w W. do ponownego rozpoznania
i orzeczenia o kosztach postępowania kasacyjnego.**

UZASADNIENIE

Zakład Ubezpieczeń Społecznych Oddział w W. we wniosku z dnia 4 czerwca 2012 r. wniósł o wpisanie w księdze wieczystej nr ... 8527/1 hipoteki przymusowej w kwocie 189 663,33 zł, na podstawie decyzji z dnia 27 kwietnia 2012 r., określającej zadłużenie P. S. z tytułu składek na ubezpieczenie społeczne, na ubezpieczenie zdrowotne i na Fundusz Pracy oraz na podstawie odpisu dowodu doręczenia zastępczego tej decyzji zobowiązanemu.

W dniu 14 czerwca 2012 r. referendarz dokonał wpisu hipoteki przymusowej, zgodnie z wnioskiem. Uczestniczka W. S., złożyła skargę, podnosząc, że decyzja Zakładu Ubezpieczeń Społecznych z dnia 27 kwietnia 2012 r. nigdy nie była jej doręczona, a ponadto nie mogła być doręczona P. S., który nie mieszka pod adresem W. ul. P. 7/1, o czym wnioskodawca został poinformowany pismem z dnia 27 października 2011 r. Do skargi została dołączona kopia tego pisma, informującego Zakład Ubezpieczeń Społecznych o niezamieszkiwaniu P. S. pod tym adresem.

Postanowieniem z dnia 16 sierpnia 2012 r. Sąd Rejonowy w W. utrzymał w mocy zaskarżony wpis, ustalając, że księga wieczysta nr ...8527/1 jest prowadzona dla nieruchomości lokalowej, która stanowi współwłasność ustawową małżeńską P. i W. małżonków S. Wskazał, że dokumentem stwierdzającym istnienie należności z tytułu składek, jak również podstawą ustanowienia hipoteki przymusowej jest dołączona do wniosku i wydana na podstawie art. 83 ust. 1 ustawy z dnia 13 października 1998 r. o systemie ubezpieczeń społecznych (jedn. tekst: Dz. U. z 2013 r., poz. 1442 ze zm., dalej: „u.s.u.s.”) decyzja Zakładu Ubezpieczeń Społecznych z dnia 27 kwietnia 2012 r., określająca zadłużenie zobowiązanego z tytułu nieopłaconych składek. Podniósł, że hipoteka przymusowa nie jest sposobem egzekucji, gdyż jej celem nie jest realizacja wierzytelności. Stanowi ona środek zabezpieczenia interesów fiskalnych Zakładu Ubezpieczeń Społecznych na wypadek zbycia nieruchomości przez dłużnika przed upływem terminu do wniesienia odwołania od decyzji.

W ocenie tego Sądu, doręczona jedynie dłużnikowi decyzja Zakładu Ubezpieczeń Społecznych stanowi podstawę wpisu hipoteki przymusowej również na nieruchomości wchodzącej w skład majątku objętego wspólnością ustawową małżeńską. Sąd wyraził zapatrywanie, że na ewentualne zobowiązania skarżącej nie może mieć wpływu toczące się postępowanie rozwodowe, gdyż zgodnie z art. 29 ust. 2 ustawy z dnia 29 sierpnia 1997 r. - Ordynacja podatkowa (jedn. tekst: Dz.U. z 2005 r. Nr 8, poz. 60 ze zm.) skutki prawne ograniczenia, zniesienia, wyłączenia lub ustania wspólności majątkowej nie odnoszą się do zobowiązań podatkowych powstałych przed dniem zniesienia wspólności ustawowej umownie lub sądownie.

Zdaniem Sądu, wysłanie i dwukrotne awizowanie przesyłki stanowi spełnienie skuteczności doręczenia określonego w art. 139 § 1 k.p.c. Obalenie domniemania określonego w art. 138 i 139 k.p.c. nie prowadzi do wniosku, że doręczenia nie zostały dokonane, ale jedynie do uchylenia ujemnych skutków, jakie dla strony wiążą się z tym doręczeniem w zakresie biegu terminu. Z tych względów uznał, że referendarz sądowy, na podstawie doręczonej dłużnikowi decyzji Zakładu Ubezpieczeń Społecznych z dnia 27 kwietnia 2012 r., ustalającej zaległość z tytułu nieopłaconych składek, która została dołączona do wniosku o wpis hipoteki przymusowej, zgodnie z art. 26 u.s.u.s. prawidłowo dokonał wpisu hipoteki przymusowej w dziale IV wymienionej księgi wieczystej.

Apelację uczestniczki W. S. Sąd Okręgowy w W. oddalił postanowieniem z dnia 21 listopada 2012 r., dzieląc ustalenia faktyczne dokonane przez Sąd pierwszej instancji oraz jego argumentację prawną. Podkreślił, że dwukrotne awizowanie przesyłki stanowi spełnienie skuteczności doręczenia określonego w art. 139 § 1 k.p.c., a obalenie domniemania zawartego w art. 138 i 139 k.p.c. nie prowadzi do wniosku, że doręczenia nie zostały dokonane, ale jedynie do uchylenia ujemnych skutków, jakie dla strony wiążą się z tym doręczeniem w zakresie biegu terminu. Zauważył, że zgodnie z art 626⁸ § 2 k.p.c., rozpoznając wniosek o wpis, sąd bada jedynie treść i formę wniosku, dołączonych do wniosku dokumentów oraz treść księgi wieczystej. Tym samym uznał, że nie ma podstaw do rozstrzygnięcia przez sąd wieczystoksięgowy kwestii wątpliwych lub spornych, które należą do

postępowania przewidzianego art. 10 ustawy o księgach wieczystych i hipotece (jedn. tekst: Dz. U. z 2013 r., poz. 707).

W skardze kasacyjnej uczestniczka W. S. wniosła o uchylenie zaskarżonego postanowienia oraz postanowienia Sądu Rejonowego i przekazanie sprawy do ponownego rozpoznania. Zarzuciła naruszenie prawa procesowego, tj. art. 139 § 1 k.p.c. przez uznanie, że przepis ten miał zastosowanie do doręczenia dłużnikowi decyzji Zakładu Ubezpieczeń Społecznych z dnia 27 kwietnia 2012 r.; art. 139 § 1 w zw. z art. 135 § 1 k.p.c. polegające na uznaniu, że dwukrotne awizowanie przesyłki zawierającej decyzję Zakładu Ubezpieczeń Społecznych stanowi spełnienie skuteczności jej doręczenia dłużnikowi, nawet wtedy, gdy adres pod który przesyłka jest wysyłana nie jest adresem pod którym można zastać dłużnika i nie ma on możliwości odebrania zawiadomienia o awizacji; art. 180 k.p.a. oraz art. 123 u.s.u.s. w zw. z art. 42 i art. 44 k.p.a. przez ich niezastosowanie i w konsekwencji nierozpoznanie, czy decyzja Zakładu Ubezpieczeń Społecznych z dnia 27 kwietnia 2012 r. została doręczona dłużnikowi zgodnie z przepisami postępowania administracyjnego; naruszenia art. 328 § 2 w zw. z art. 391 § 1 i art. 13 § 2 k.p.c. przez niewyjaśnienie podstawy prawnej postanowienia na skutek pominięcia zarzutów dotyczących konieczności zastosowania właściwych przepisów o doręczeniach do decyzji Zakładu Ubezpieczeń Społecznych z dnia 27 kwietnia 2012 r.

Zarzuciła także błędną wykładnię i niewłaściwe zastosowanie art. 26 ust. 3 u.s.u.s., polegające na uznaniu, że nieostateczna decyzja administracyjna może stanowić podstawę do ustanowienia hipoteki przymusowej na nieruchomości objętej wspólnością ustawową dłużnika i jego małżonka.

Sąd Najwyższy zważył, co następuje:

Skoro naruszenie przepisów postępowania może stanowić podstawę skargi kasacyjnej, jeżeli mogło mieć istotny wpływ na wynik sprawy (art 398 § 1 pkt 2 k.p.c.), to zagadnieniem wymagającym w sprawie rozstrzygnięcia było to, czy oprócz decyzji Zakładu Ubezpieczeń Społecznych z dnia 27 kwietnia 2012 r. określającej zadłużenie zobowiązanego z tytułu nieopłaconych składek, podlega - i w jakim zakresie - badaniu dołączony do wniosku odpis dowodu jej doręczenia

(por. uchwałę Sądu Najwyższego z dnia 30 października 1984 r., III CZP 62/84, OSNC 1985, nr 7, poz. 88; postanowienia Sądu Najwyższego: z dnia 24 czerwca 1997 r., II CKN 216/97, OSNC 1998, nr 1, poz. 7; z dnia 9 marca 2004 r., V CK 448/03, LEX nr 183791 i z dnia 12 stycznia 2012 r., IV CSK 251/11, LEX nr 1163965).

Sąd wieczystoksięgowy, rozpoznając wniosek o wpis, bada jedynie treść i formę wniosku, dołączonych do niego dokumentów oraz treść księgi wieczystej (art. 626⁸ § 2 k.p.c.). Ten ograniczony zakres kognicji oznacza, że sąd oceniając zasadność wniosku, powinien czynić ustalenia na podstawie tych dokumentów oraz na podstawie treści księgi wieczystej w chwili złożenia wniosku (por. np. uchwałę siedmiu sędziów Sądu Najwyższego z dnia 16 grudnia 2009 r., III CZP 80/09, OSNC 2010, nr 6, poz. 84). Innymi słowy, nie jest dopuszczalne, gdyż przekracza kognicję sądu wieczystoksięgowego, dokonanie wpisu na podstawie innych, niedołączonych do wniosku dokumentów lub prowadzenie postępowania dowodowego z osobowych źródeł dowodowych (por. np. postanowienie Sądu Najwyższego z dnia 27 kwietnia 2001 r., III CKN 354/00, OSNC 2001, nr 12, poz. 183).

Artykuł 26 ust. 3 u.s.u.s. jest przepisem szczególnym, stanowiącym odstępstwo od ogólnych zasad dokonywania wpisów w księdze wieczystej. Zgodnie z jego brzmieniem, do zabezpieczenia należności z tytułu składek Zakładowi przysługuje hipoteka przymusowa na wszystkich nieruchomościach dłużnika, a podstawę jej ustanowienia stanowi doręczona decyzja o określeniu wysokości składek. Zakład Ubezpieczeń Społecznych występując z wnioskiem o wpis hipoteki na tej podstawie, dołącza nieostateczną decyzję o określeniu wysokości składek i dowód jej doręczenia zobowiązanemu i tak też postąpił w rozpoznawanej sprawie. Praktyka ta odpowiada wyrażonemu w literaturze pogładowi, że wymienione dokumenty należy dołączyć do wniosku i stanowią one podstawę wpisu, a sąd bada jedynie ich treść i formę. Zarówno więc decyzja, jak i dowód jej doręczenia podlegają w tym postępowaniu badaniu, także pod tym kątem, czy stanowią podstawę wpisu.

Wymieniona decyzja Zakładu Ubezpieczeń Społecznych ma być zatem doręczona zgodnie z art. 39 i n. k.p.a. Wprawdzie na podstawie art. 83 ust. 2 u.s.u.s. od decyzji Zakładu wymierzającej składki przysługuje odwołanie do właściwego sądu w terminie i według zasad określonych w przepisach kodeksu postępowania cywilnego, niemniej z wykładni językowej, a zwłaszcza systemowej tego przepisu wynika, że przepisy postępowania cywilnego mają zastosowanie do rozpoznania środka odwoławczego od tej decyzji po przekazaniu sprawy do sądu pracy i ubezpieczeń społecznych. Wobec tego, że to organ administracyjny doręcza tę decyzję, to niewątpliwie mają do niego zastosowanie przepisy kodeksu postępowania administracyjnego, według których ocenia się, czy i kiedy decyzja została doręczona adresatowi. Dopiero po tym ustaleniu można ocenić, czy odwołanie od decyzji organu rentowego zostało wniesione do sądu w terminie (por. postanowienia Sądu Najwyższego z dnia 23 września 2008 r., I UK 68/08, Legalis i z dnia 4 marca 2010 r., I UK 329/09, Legalis). Trafne więc okazały się zarzuty obrazy przez Sądy *meriti* art. 139 § 1 k.p.c., art. 139 w zw. z art. 135 § 1 k.p.c. i art. 180 k.p.a. oraz art. 125 u.s.u.s. w zw. z art. 42 i art. 44 k.p.a. przez zastosowanie przepisów kodeksu postępowania cywilnego do oceny prawidłowości doręczenia zobowiązanemu P. S. decyzji Zakładu ustalającej wymiar składek z dnia 27 kwietnia 2012 r.

Doręczenie zastępcze nie zostało unormowane identycznie na gruncie postępowania cywilnego i administracyjnego. Według kodeksu postępowania cywilnego, w razie niemożności doręczenia pisma w tzw. sposób właściwy, pismo przesłane za pośrednictwem poczty należało złożyć w placówce pocztowej, umieszczając zawiadomienie o tym w drzwiach mieszkania adresata, gdzie i kiedy pismo pozostawiono, oraz z pouczeniem, że należy je odebrać w terminie siedmiu dni od dnia umieszczenia zawiadomienia. W razie bezskutecznego upływu tego terminu, zawiadomienie należało powtórzyć (art. 139 § 1 k.p.c. w brzmieniu obowiązującym od dnia 3 maja 2012 r. w zw. z § 7 i 8 Rozporządzenia Ministra Sprawiedliwości z dnia 12 października 2010 r. w sprawie szczegółowego trybu i sposobu doręczania pism sądowych w postępowaniu cywilnym, Dz.U. Nr 190, poz. 1277 ze zm.). W uchwale składu siedmiu sędziów z dnia 10 maja 1971 r.,

III CZP 10/71 (OSNCP 1971, nr 11, poz. 187) Sąd Najwyższy wyjaśnił, jak należy wtedy ustalić datę doręczenia.

Według stanu prawnego obowiązującego w czasie doręczania decyzji Zakładu Ubezpieczeń Społecznych z dnia 27 kwietnia 2012 r. mającego zastosowanie w sprawie, w razie niemożności doręczenia w sposób wskazany w art. 42 i 43 k.p.a., poczta przechowuje pismo przez okres 14 dni w swej placówce pocztowej (art. 44 § 1 pkt 1 k.p.a.). Zawiadomienie o pozostawieniu pisma wraz z informacją o możliwości jego odbioru w terminie siedmiu dni, licząc od dnia pozostawienia zawiadomienia w placówce pocztowej, umieszcza się w oddawczej skrzynce pocztowej lub - gdy nie jest to możliwe - na drzwiach mieszkania adresata, biura lub innego pomieszczenia, w którym adresat wykonuje swoje czynności zawodowe, bądź w widocznym miejscu przy wejściu na posesję adresata (art. 44 § 2 k.p.a.). W razie niepodjęcia przesyłki w terminie, o którym mowa w § 2, pozostawia się powtórnie zawiadomienie o możliwości odbioru przesyłki w terminie nie dłuższym niż czternaście dni od daty pierwszego zawiadomienia (art. 44 § 3 k.p.a.). Doręczenie uważa się za dokonane z upływem ostatniego dnia okresu, o którym mowa w § 1, a pismo pozostawia się w aktach sprawy (art. 44 § 4 k.p.a.). Należało zatem zbadać potwierdzony za zgodność z oryginałem odpis dołączonego do wniosku dowodu doręczenia i stwierdzić, czy jest ono prawidłowe, czego Sądy *meriti* nie dokonały.

Ze względu na to, że doręczenie zastępcze oparte jest na tzw. prawnej fikcji doręczenia gdyż adresat w rzeczywistości nie otrzymuje przesyłki i stwarzana jest tylko szansa jej odbioru w przewidzianych w zawiadomieniach o odbiorze terminach, art. 44 k.p.a. podlega wykładni ścisłej (por. np. wyrok Naczelnego Sądu Administracyjnego z dnia 26 lutego 2010 r., I OSK 1237/09, Legalis). Z tego względu, skuteczność takiego doręczenia pisma uzależniona jest od bezwzględного zachowania ustanowionych wymagań, a uchybienie któremukolwiek z nich powoduje, że nie można skutecznie powołać się na domniemanie doręczenia (por. np. wyroki Naczelnego Sądu Administracyjnego z dnia 31 maja 2012 r., I OSK 2105/11, Legalis i z dnia 31 stycznia 2012 r., II OSK 2170/10, Legalis). Przykładowo, na dowodzie doręczenia bezwarunkowo konieczna jest wyraźna adnotacja, że doręczyciel zawiadomił adresata o przesyłce w sposób

określony w art. 44 § 2 k.p.a., oraz, że obowiązek powtórnego zawiadomienia o przesyłce musi być faktycznie realizowany po upływie siódmego dnia, licząc od dnia pozostawienia pierwszego zawiadomienia (por. wyroki Naczelnego Sądu Administracyjnego z dnia 17 lipca 2008 r., II OZ 762/08, Legalis i Wojewódzkiego Sądu Administracyjnego w Warszawie z dnia 22 września 2010 r., II SA/WA 83/10, Legalis). Jeżeli więc dowód doręczenia nie potwierdza spełnienia tych wymagań, to brak podstawy do dokonania wpisu, gdyż nie można przyjąć, że zostało dokonane skuteczne doręczenie decyzji.

Poza tym fikcję doręczenia zastępczego strona może obalić, jeżeli wykaże, że z przyczyn od niej niezależnych o przesyłce nie wiedziała (por. postanowienia Sądu Najwyższego: z dnia 6 kwietnia 2000 r., III RN 141/99, OSNP 2001, nr 1, poz. 6, z dnia 4 września 1970 r., I PZ 53/70, OSNC 1971, nr 6, poz. 100 i z dnia 8 marca 2005 r., IV CZ 6/05, LEX nr 603429). Innymi słowy, jest to domniemanie prawne skutecznego doręczenia pisma, które może być obalone przez wykazanie, że adresat o nadejściu przesyłki nie wiedział lub nie miał możliwości jej odebrania (por. np. wyrok Sądu Najwyższego z dnia 18 stycznia 2005 r., II PK 124/04, LEX nr 602690).

W judykaturze był wielokrotnie rozważany problem znaczenia prawnego obalenia przez zainteresowanego domniemania prawnego skutecznego doręczenia zastępczego pisma. Poza nielicznymi wyjątkami, w których przyjęto, że ze względu na specyfikę danego postępowania, występuje w takim wypadku brak doręczenia (por. orzeczenia Sądu Najwyższego z dnia 13 listopada 1964 r., II CZ 79/64, OSNCP 1965, nr 7-8, poz. 132 i z dnia 19 grudnia 1963 r., II CZ 134/63, OSNCP 1965, nr 1, poz. 5), zasadą jest, że w takim wypadku, także w postępowaniu wieczystoksięgowym, należy przyjąć, iż doręczenia zostały skutecznie dokonane, ale następuje jedynie uchylenie ujemnych skutków, jakie dla strony wiążą się z tym doręczeniem w zakresie biegu terminu (por. np. orzeczenia Sądu Najwyższego: z dnia 6 listopada 2002 r., III CZ 99/02, LEX nr 577482, z dnia 4 września 1970 r., I PZ 53/70, OSNCP 1971, nr 6, poz. 100 i z dnia 12 stycznia 1973 r., I CZ 157/72, OSNCP 1973, nr 12, poz. 215).

Obalenie przez zainteresowanego domniemania skutecznego zastępczego doręczenia przesyłki - w omawianym wypadku decyzji Zakładu Ubezpieczeń Społecznych z dnia 27 kwietnia 2012 r., - wymagałoby jednak prowadzenia postępowania dowodowego ze środków dowodowych niedołączonych do wniosku wieczystoksięgowego tj. z pisma uczestniczki W. S. z dnia 27 października 2011 r. informującego, że P. S. nie mieszka w W. przy ul. P. 7/1 od ponad dwóch lat (por. np. wyrok Wojewódzkiego Sądu Administracyjnego w Warszawie z dnia 21 lipca 2004 r., I SA 234/02, OSNA/WSA 2006, nr 2, poz. 41). Jak już jednak wynika z uwag poczynionych wcześniej, stanowiłoby to naruszenie art. 626⁸ § 2 k.p.c. normującego ograniczony zakres kognicji sądu wieczystoksięgowego.

W sprawie został więc naruszony w sposób istotny, mający wpływ na wynik sprawy, przede wszystkim art. 44 k.p.a. przez jego niezastosowanie, tj. niezbadanie, czy dołączony do wniosku dowód doręczenia decyzji z dnia 27 kwietnia 2012 r. obrazuje spełnienie wszystkich wymagań doręczenia zastępczego.

Zasadność podstawy naruszenia prawa procesowego zwalnia Sąd Najwyższy z rozważania zarzutów dotyczących naruszenia prawa materialnego (por. np. wyrok Sądu Najwyższego z dnia 26 marca 1997 r., II CKN 60/97, OSNC 1997, nr 9, poz. 128). Można jednak zauważyć, że w judykaturze jednolicie przyjęto, iż decyzja Zakładu Ubezpieczeń Społecznych, ustalająca wysokość należności z tytułu składek, doręczona dłużnikowi po zmianie ustawy o księgach wieczystych i hipotece ustawą z dnia 26 czerwca 2009 r. o zmianie ustawy o księgach wieczystych i hipotece oraz niektórych innych ustaw (Dz.U. Nr 131, poz. 1075), nie stanowi podstawy wpisu w księdze wieczystej hipoteki przymusowej na nieruchomości będącej przedmiotem współwłasności łącznej dłużnika i jego małżonka (por. postanowienia Sądu Najwyższego z dnia 9 stycznia 2013 r., III CSK 69/12, OSNC 2013, nr 7-8, poz. 93 i z dnia 17 kwietnia 2013 r., I CSK 433/12, LEX nr 134645).

Z tych względów skarga kasacyjna podlegała uwzględnieniu (art. 398¹⁵ § 1 w zw. z art. 13 § 2 k.p.c.).

